

Översikter och meddelanden

Parlamentariker emellan – om kontakter mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker¹

Det är knappast någon överdrift att påstå att *internationaliseringen* och *europaiseringen* har ställt nationella parlament inför en ny och utmanande situation. Internationaliseringen har inneburit ett ökat omvärldsberoende inom i stort sett alla politikområden och har lett till en kraftfull utveckling av internationella kontakter på olika plan. Forskningsdiskursen påtalar vikten av att också *nationella parlamentariker* utvecklar *internationella kontakter* som ett svar på den allmänna internationaliseringsprocessen (Kaiser 1971; Sannerstedt & Jerneck 1994; Goldmann 1993. Jfr. Goldmann 1994). Även när det gäller de nationella parlamentens anpassning till den mer specifika europeiseringen anses kontakter – och då särskilt *kontakter med det egna landets Europaparlamentariker* – vara viktiga (Norton 1996a:25 ff.).

Om det *första fenomenet* – nationella parlamentarikers internationella kontakter i allmänhet – är kunskapsläget bristfälligt. Den växande litteraturen om de politiska partiernas internationalisering säger dock att nationella partier har utvecklat internationella kontaktnätverk inom sina respektive partiinternationaler och partifederationer (Heidar & Svåsand 1997; Jerneck 1990; 1996; 1997; Johansson 1997). Den hitillsvarande forskningen om enskilda parlamentarikers kontakter har samtidigt visat att ledamöter i nationella parlament generellt sett har få internationella kontakter (Esaiasson & Holmberg 1996; Brothén 1999; 2000). Kunskapsläget om det *andra fenomenet* – nationella parlamentarikers kontakter med det egna landets EU-parlamentariker – är än mer bristfälligt; om dessa

kontakter vet vi därför ganska lite (jfr. Hegeland 1999).

Europaparlamentet har genom Amsterdamfördraget fått en förstärkt roll inom EU:s beslutsprocess.² Därmed har också ledamöterna i parlamentet blivit viktigare och intressantare som beslutsfattare. Redan tidigare har dock vikten av goda relationer mellan medlemsländernas nationella parlamentariker och EU-parlamentariker betonats (Dinan 1994:290; Vesterdorf 1996:90 f.; Sidenius m.fl. 1997:18 och 21).³ Det föll sig därför naturligt att frågan uppmärksammades i Sverige före det svenska medlemskapet (SOU 1993:14; Andersson & Lindahl 1994:163 ff.). Statsvetaren Björn von Sydow argumenterade t.ex. redan 1993 för att de svenska ledamöterna i Europaparlamentet skulle ha en nära relation till riksdagen: ”De kommande svenska valda ledamöterna i EG-parlamentet bör också adjungeras till den svenska riksdagens arbete, så vi får en dialog i Sverige om arbetet i Bryssel och Strasbourg.” (von Sydow 1993: 164).

Med ett ökat inflytande kan också intresset från de nationella parlamentens sida för Europaparlamentets ledamöter förväntas öka i framtiden. Nationella parlament skulle kunna utnyttja den information och sakkunskap som finns i Europaparlamentet i sitt eget arbete för att övervaka de nationella regeringarnas arbete och agerande i EU (Lodge 1996:201-204). För riksdagen torde det vara viktigt att ha goda och utvecklade kontakter med EU-parlamentarikerna, såväl utifrån riksdagens behov av information som utifrån dess önskan om inflytande.⁴ Inte minst av dessa skäl är det också av stort intresse att öka kunskapen om hur kontakterna mellan svenska parlamentariker i riksdagen och Europaparlamentet har utvecklats.

Syftet med uppsatsen är att undersöka kontakterna mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker. Philip Norton och Eivind

Smith har funnit att olika institutionella lösningar har utnyttjats av nationella parlament i syfte att integrera det egna landets EU-parlamentariker i det nationella parlamentets arbete (Norton 1996a; 1996b; Smith 1996). Avsikten är därför att studera de svenska kontakterna utifrån olika tänkbara institutionella lösningar. Det är främst via tre institutionella huvudspår som riksdagsledamöterna kan tänkas utveckla kontakter med EU-parlamentariker: antingen mer indirekt via *partigrupperna i riksdagen* respektive *riksdagsutskottet* eller mer direkt som *enskilda riksdagsledamöter*.⁵ Naturligtvis bör påpekas att vi här har att göra med kommunicerande kärl: i partigrupper och riksdagsutskott återfinns ju som bekant enskilda riksdagsledamöter. Uppsatsen är disponerad så att den först redogör för *riksdagspartiernas* respektive *riksdagsutskottens* kontakter med svenska EU-parlamentariker. Därefter redogörs för de kontakter som *enskilda riksdagsledamöter* uppger sig ha. Uppsatsen avslutas med en diskussion och problematisering kring olika förslag som framförts om möjligheterna att stärka kontakterna mellan svenska riksdagsledamöter och Europaparlamentariker.

Partigruppernas kontakter med svenska EU-parlamentariker

Riksdagspartiernas kontakter med svenska EU-parlamentariker bör ses mot bakgrund av statsvetenskaplig forskning om partiernas nätverk inom internationella samarbetsstrukturer såsom partiinternationaler, partifederationer och partigrupper i Europaparlamentet. Redan under andra halvan av 1980-talet fick t.ex. moderaterna och socialdemokraterna observatörsstatus i respektive partigrupp i Europaparlamentet. I början av 1990-talet fick folkpartiet observatörsstatus i den liberala gruppen och kds blev associerad medlem i den europeiska folkpartigruppen (Jerneck 1990:194-201; 1997:145).

Efter det svenska medlemskapet i EU har riksdagen i olika sammanhang uttalat att det främst är via partigrupperna som kontakterna med de svenska EU-parlamentarikerna bör utvecklas (bet. 1994/95:KU22; 1996/97:KU2; Hegeland & Mattson 1997:99). Också Danmark och Fin-

land har sedan tidigare valt att låta samarbetet huvudsakligen gå via partierna (Einersen 1996; Jensen 1996:47-48; Jääskinen & Kivisaari 1997:45; Hegeland 1999:138).

Riksdagsgrupperna har sedan Sveriges inträde i unionen valt att organisera partigruppens kontakter med de egna ledamöterna i Europaparlamentet på något olika sätt. Den följande redovisningen bygger på intervjuer med företrädare för varje riksdagsparti, företrädesvis med riksdagskansliets chef eller internationella sekreterare (jfr. Hegeland 1999:137-141; Petersson m.fl. 1999:87 ff.).⁶ Redovisningen avser att spegla situationen under den första femårsperioden av det svenska EU-medlemskapet.

Gemensamt för partierna är att det egna partiets EU-parlamentariker ges möjlighet att närvara vid riksdagsgruppens interna sammanträden och överläggningar. Den följande redovisningen visar att det föreligger svårigheter att finna möjligheter för sådan närvaro mellan parlamentariker från olika parlament vars arbete äger rum parallellt; EU-parlamentariker har av tidsmässiga skäl svårt att besöka hemlandets parlament (Norton 1996a:32; Petersson m.fl. 1999:87 ff.). Alla riksdagspartier har också upprättat egna partikanslier i Bryssel. Gemensamt för samtliga partier är vidare att det på riksdagskansliet i Stockholm finns en handläggare som är ansvarig för kontakterna med det egna partiets ledamöter i Europaparlamentet; samma handläggare bistår också partiets ledamöter och suppleanter i riksdagens EU-nämnd. Medlemskapet och representationen i Europaparlamentet har således inneburit stora organisatoriska förändringar för partierna, också för de partier som intagit en negativ hållning till det svenska EU-medlemskapet.⁷

De *socialdemokratiska* EU-parlamentarikerna har rätt att närvara vid riksdagsgruppens sammanträden, men hittills har sådan närvaro inte förekommit i någon organiserad form. Partiets ledamöter i EU-nämnden försöker regelbundet träffa någon svensk EU-parlamentariker, men har funnit att det är svårt att finna gemensamma tider för sådana kontakter. På tjänstemannaplanet har det funnits ett utvecklat samarbete genom att handläggaren på partikansliet regelbundet och vid bestämda tillfällen har haft telefon-

kontakt med handläggare i Europaparlamentet för att utbyta erfarenheter och kunskaper, samt bestämt om vilka dokument från respektive håll som skall utbytas.

Moderaterna har organiserade och institutionalisierade former för kontakterna mellan riksdagsledamöter och EU-parlamentariker. En gång i månaden sammanträffar Europagruppen, bestående av moderata ledamöter i Europaparlamentet och EU-nämnden. Ledamöterna i respektive parlament redovisar och avrapporterar vid dessa tillfällen för varandra vilka frågor som är aktuella i respektive parlament. Partiets EU-parlamentariker har möjlighet att närvara vid riksdagsgruppens sammanträden. I det löpande arbetet äger kontakter rum mellan enskilda EU-nämndsledamöter och ledamöter/handläggare i Europaparlamentet som sysslar med samma frågor.

Några gånger om året kommer *Vänsterpartiets* EU-parlamentariker till riksdagsgruppen för att dryfta aktuella frågor och diskutera hur partiet skall ställa sig i olika frågor som kan komma upp såväl i riksdagen som i Europaparlamentet. Löpande kontakter sköts i mycket av handläggaren på riksdagskansliet. Det egna partiets EU-parlamentariker skulle knappast nekas närvarorätt vid riksdagsgruppens sammanträden. Kontakterna bedöms vara vanligare mellan partiets ledamöter i EU-nämnden och EU-parlamentariker, än mellan riksdagsledamöterna i allmänhet och EU-parlamentarikerna. Dock kan konstateras att allteftersom medlemskapet fortgått har övriga ledamöters och även politiska sekreterares kontakter med partiets representanter och anställda i Europaparlamentet ökat i omfattning.

Kristdemokraternas EU-parlamentariker och ledamöter i EU-nämnden möts ungefär en gång i månaden i partiets EU-grupp. I mån av tid deltar även partiledare och partisekreterare. EU-parlamentarikerna är adjungerade till riksdagsgruppen och har därför rätt att delta i riksdagsgruppens sammanträden. Som för andra partier är det dock svårt för EU-parlamentarikerna att få tid för sådan närvaro. Löpande kontakter mellan Stockholm och Bryssel sker genom partiets handläggare.

Centerpartiets EU-parlamentariker ingår i riksdagsgruppen och har rätt att närvara när riksdagsgruppen sammanträder. När EU-parlamentarikerna har möjlighet och befinner sig i Stockholm prioriterar de närvaron på riksdagsgruppens sammanträden. Centerpartiet har också inrättat ett EU-råd i vilket partiets ledamöter i EU-nämnden, utrikesutskottet och Europaparlamentet ingår. EU-rådet sammanträder ungefär tre gånger per halvår.

Folkpartiets ledamöter i Europaparlamentet har kunnat vara medlemmar i riksdagsgruppen och har rätt att fritt delta i gruppens sammanträden. Arbetet som EU-parlamentariker gör det dock av tidsskäl svårt att närvara. Riksdagsgruppens sammanträden på tisdagar sammanfaller ofta med EU-parlamentarikernas egna utskottssammanträden m.m. Åtminstone vid några tillfällen per halvår har partiets EU-parlamentariker försökt närvara och föredrar vid dessa tillfällen vad som är aktuellt i Europaparlamentets arbete.

De ledamöter som representerar *Miljöpartiet* i Europaparlamentet har möjlighet att delta i riksdagsgruppens sammanträden, även om den möjligheten inte har utnyttjats i någon särskilt stor omfattning. Partiet har också utnyttjat möjligheten att hålla videokonferens med de egna EU-parlamentarikerna. Per Gahrton har i sin bok *EU-parlamentet inifrån* (1999) understrukit hur täta de elektroniska kontakterna varit mellan EU-parlamentarikerna och riksdagsgruppen (Gahrton 1999:88).

Samtliga partier har således organiserat sig för att möjliggöra och garantera kontakter mellan det egna partiets riksdagsledamöter och EU-parlamentariker. Avslutningsvis bör också uppmärksammas att riksdagen möjliggör för EU-parlamentarikerna att besöka riksdagshuset när så önskas; samtliga EU-parlamentariker har rätt till ett eget inpasseringskort. EU-parlamentarikerna har också möjlighet att utnyttja t.ex. riksdagsbibliotekets och utredningstjänstens tjänster.

Riksdagsutskottens kontakter med svenska EU-parlamentariker

Statsvetenskaplig forskning om de kontakter utskott i nationella parlament har med Europaparlamentet har främst fokuserat på kontakterna med Europaparlamentets motsvarande utskott (Smith 1996; Norton 1996a; 1996b). I detta avsnitt är det i första hand de svenska riksdagsutskottens kontakter med svenska EU-parlamentariker som står i fokus. Genom en enkät som riksdagens konstitutionsutskott (KU) genomförde våren 1996 har vi en ganska god kunskap om utskottens och EU-nämndens uppfattningar och bedömningar av kontakterna med de svenska EU-parlamentarikerna.⁸

Riksdagens utskott har på olika sätt valt att utveckla kontakter med Europaparlamentet och de svenska ledamöterna. Flertalet utskott har t.ex. varit på studiebesök i Bryssel för att lära sig mer om EU:s beslutsprocess. Nästan samtliga utskott uppgav till KU att de antingen redan hade besökt, eller hade planer på att besöka, Bryssel. Socialutskottet framförde t.o.m. i sitt yttrande att det är angeläget med regelbundna eller årliga studiebesök i Bryssel. Några utskott redovisade utbyten med sina motsvarigheter till utskott i Europaparlamentet, och erfarenheter av besök från sådana utskott i riksdagen (se t.ex. finansutskottets och arbetsmarknadsutskottens yttranden).⁹

Sammantaget visar statistik från Riksdagens förvaltningskontor (ekonomienheten) att utskottens resor till Belgien/Bryssel har ökat under mandatperioderna 1988-1991, 1991-1994 och 1994-1998.¹⁰ Åren 1988-1991 gjorde ungefär hälften av utskotten en resa till Belgien och Bryssel. Mellan 1991 och 1994 gjorde nästan inget utskott en motsvarande resa trots att talmanskonferensen gjort uttalanden om det angelägna i att riksdagens utskott valde resmål i Europa och i de dåvarande EG-länderna.¹¹ Samtliga riksdagsutskott gjorde en eller flera utskotts- eller delegationsresor till Belgien/Bryssel under den senaste mandatperioden mellan 1994 och 1998.¹² Det relativt stora antalet utskottsresor till Belgien/Bryssel sedan 1994 bör ses mot bakgrund av talmanskonferensens rekommendation att utskotten skall prioritera att resa inom

Europa på sina studieresor och de särskilt avsatta medlen för utskottens EU-resor.¹³

Det är tydligt att EU-medlemskapet inneburit ett ökat antal besök från utskottens sida i Bryssel. En näraliggande slutsats är att utskotten därigenom haft möjlighet att utveckla och ta kontakter med svenska EU-parlamentariker. Den vidare frågan om man borde formalisera dessa kontakter har av flera utskott antingen avvisats (se t.ex. lagutskottets yttrande) eller besvarats med att kontakterna bör organiseras via parti-grupperna (se t.ex. socialförsäkrings-, närings- och kulturutskottens yttranden). I sitt yttrande till KU framförde EU-nämnden att några formella kontakter inte har förekommit mellan EU-nämnden och de svenska EU-parlamentarikerna. Informella sammanträffanden uppgavs ha ägt rum i samband med studiebesök i Bryssel. Nämnden uppgav vidare att kontakterna i övrigt har upprätthållits på det partipolitiska planet och att nämnden inte såg behov av någon ändring härvidlag. EU-nämnden avvisade också – i linje med vad som anförts om vikten av att behandlingen av EU-frågor inte kringgärdas med formaliteter – alla tankar på att samarbetet med de svenska ledamöterna i Europaparlamentet skulle regleras.

Riksdagsledamöternas kontakter med svenska EU-parlamentariker

Statsvetenskapliga studier om kontakterna mellan enskilda nationella parlamentariker och det egna landets EU-parlamentariker är ovanliga (jfr. Petersson m.fl. 1997; 1999:87 ff; Katz 1999: 65 f.). De enskilda riksdagsledamöternas direkta kontakter med svenska EU-parlamentariker kommer därför att undersökas i det följande avsnittet. Även de omvända kontakterna – dvs. EU-parlamentarikernas kontakter med svenska riksdagsledamöter – skall undersökas.

SNS Demokratiråd har de senaste åren studerat kontakterna mellan svenska EU-parlamentariker och riksdagsledamöter. I *Demokrati över gränser* (1997) redovisas ett statistiskt material över bl.a. riksdagsledamöternas och EU-parlamentarikernas kontakter med politiker, förvaltningstjänstemän, organisationsföreträdare, journalister och företagsföreträdare på olika geogra-

Tabell 1. Parlamentariker emellan: riksdagsledamöters kontakter med EU-parlamentariker och EU-parlamentarikers kontakter med riksdagsledamöter (procent).

	v	s	c	fp	m	kd	mp	alla
Riksdagsledamöters kontakter med EU-parlamentariker								
Minst en gång i veckan	10	3	4	0	12	0	14	6
En eller ett par gånger i månaden	62	27	38	52	43	40	57	38
Några gånger	19	52	46	40	34	33	14	42
Någon enstaka gång	10	15	12	8	10	20	14	13
Aldrig	0	3	0	0	0	7	0	2
<i>Regelbunden kontakt*</i>	72	30	42	52	55	40	71	44
EU-parlamentarikers kontakter med riksdagsledamöter								
Minst en gång i veckan	–	0	–	–	50	–	–	16
En eller ett par gånger i månaden	–	56	–	–	50	–	–	53
Några gånger	–	33	–	–	0	–	–	26
Någon enstaka gång	–	11	–	–	0	–	–	5
Aldrig	–	0	–	–	0	–	–	0
<i>Regelbunden kontakt*</i>	–	56	–	–	100	–	–	69
<i>Antal intervjuade riksdagsledamöter</i>	21	138	24	25	67	15	14	304
<i>Antal intervjuade EU-parlamentariker</i>	1	9	2	1	4	1	1	19

Kommentar: Analysen bygger på två frågor till riksdagsledamöter respektive EU-parlamentariker med följande formuleringar: "Under det senaste året, hur ofta har Du varit i kontakt med nedanstående grupper eller institutioner [svenska EU-parlamentariker]?", respektive "Under Din tid i EU-parlamentet, hur ofta har Du haft kontakter med följande grupper och organisationer? [svenska riksdagsledamöter]". Svartalternativen var i båda fallen: "minst en gång i veckan", "en eller ett par gånger i månaden", "några gånger", "någon enstaka gång" och "aldrig".

* Med "regelbunden kontakt" avses att svarspersonen har haft kontakt med svenska EU-parlamentariker/riksdagsledamöter en eller ett par gånger i månaden eller oftare under det senaste året. EU-parlamentarikernas kontakter redovisas endast för moderata, socialdemokratiska och samtliga EU-parlamentariker. Övriga partier hade vid tiden för undersökningen endast en eller två representanter i Europaparlamentet.

Källa: EU-kandidatenkät 1995 och Riksdagsenkät 1996, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

fiska nivåer (Pettersson m.fl. 1997:104 ff.). Av materialet kan inte specifikt urskiljas vilka kontaktmönster som finns mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker. Vad som går att utläsa är dock att riksdagsledamöter har

något mindre utförliga kontakter med elitrepresentanter på europeisk nivå än vad EU-parlamentarikerna har med elitrepresentanter på nationell nivå. Samtidigt – och inte särskilt oväntat – har riksdagsledamöterna mer utvecklade kon-

takter med den nationella eliten medan EU-parlamentarikerna har mer utvecklade kontakter med eliten på europeisk nivå. Resultatet kan sammanfattas på följande sätt: riksdagsledamöter koncentrerar sina kontakter till den nationella nivån utan att samtidigt ha särskilt utvecklade EU-kontakter; EU-parlamentarikerna koncentrerar sina kontakter till den europeiska nivån men har samtidigt relativt omfattande kontakter på nationell nivå. Kontakterna inom respektive politikernivå samt med enskilda väljare är ungefär lika omfattande för de folkvalda i riksdagen som i Europaparlamentet.

För Demokratirådets rapport *Demokrati på svenskt vis* (1999) har en intervjuundersökning genomförts med svenska EU-parlamentariker om bland annat kontakterna med riksdagen. Sammanfattningsvis, skriver Demokratirådet, "kan man säga att de svenska Europaparlamentarikernas ansträngningar att fungera som länk mellan Europaparlamentet i Bryssel och Sverige har en naturlig begränsning främst i deras fysiska kapacitet att arbeta på två platser och i det snäva tidsschemat" (Petersson m.fl. 1999:88). Flertalet av de intervjuade parlamentarikerna anser sig dock ha goda kontakter med riksdagskollegorna i Sverige (Petersson m.fl. 1999:88).

I det följande är avsikten att närmare analysera kontakterna mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker. Det kommer att kunna göras utifrån två enkätundersökningar med riksdagsledamöter och EU-parlamentariker som genomförts av Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.¹⁴ I tabell 1 redovisas resultaten från dessa undersökningar och den procentuella fördelningen på de fem svarsalternativen inom respektive parti. I tabellen anges också särskilt andelen ledamöter som har *regelbundna kontakter* med svenska EU-parlamentariker. Med regelbunden kontakt avses i detta sammanhang kontakter minst en gång i månaden.¹⁵

Resultaten visar att nära hälften (44 procent) av riksdagsledamöterna har regelbundna kontakter med svenska EU-parlamentariker. Regelbundenheten i riksdagsledamöternas kontakter med svenska EU-parlamentariker varierar mellan partierna. Mest regelbundna kontakter med

svenska EU-parlamentariker har vänsterpartiets och miljöpartiets riksdagsledamöter (72 procent respektive 71 procent). Också inom folkpartiet och moderaternas riksdagsgrupper är det en stor andel – och en majoritet av ledamöterna – som minst en gång i månaden har kontakter med svenska EU-parlamentariker (52 respektive 55 procent). Minst regelbundna kontakter med svenska EU-parlamentariker har socialdemokraternas riksdagsledamöter (30 procent); omkring var tredje riksdagsledamot i socialdemokraternas riksdagsgrupp har dock regelbundna kontakter med svenska ledamöter i Europaparlamentet. Kristdemokraterna, som vid tiden för undersökningens genomförande saknade egen representation bland de svenska EU-parlamentarikerna, hade något mer regelbundna kontakter än socialdemokraterna, och ungefär lika regelbundna kontakter som centerpartiets riksdagsledamöter: 40 procent av kristdemokraternas riksdagsledamöter och 42 procent av centerpartiets ledamöter har regelbundna kontakter med svenska EU-parlamentariker.¹⁶

Att det förekommer regelbundna, för att inte säga täta, kontakter parlamentarikerna emellan konfirmeras av den genomförda analysen av EU-parlamentarikernas självrapporterade kontakter med svenska riksdagsledamöter. Som framgår av tabell 1 rapporterar hela 69 procent av EU-parlamentarikerna att de regelbundet har kontakter med svenska riksdagsledamöter. Att andelen parlamentariker som rapporterar regelbundna kontakter är högre bland EU-parlamentariker än bland riksdagsledamöterna faller sig naturligt; 22 EU-parlamentariker skall "matcha" 349 riksdagsledamöter.

För att avgöra om de uppmätta kontakterna parlamentarikerna emellan är välutvecklade eller inte kan jämförelser med andra EU-länder vara vägledande. Sådana jämförelser har genomförts inom ramen för mitt avhandlingsarbete och visar att nationella parlamentarikers kontakter med EU-parlamentariker är lika vanliga i Sverige som i länder som varit med i unionen sedan tidigare (Brothén, kommande, jfr. Brothén 2000). Även en undersökning som statsvetaren Richard S. Katz publicerat stödjer en sådan slutsats (Katz 1999:66 f.).¹⁷

Tabell 2. Riksdagsledamöters och EU-parlamentarikers internationella kontakter respektive kontakter med varandra (medelvärde).

	v	s	c	fp	m	kd	mp	alla
Riksdagsledamöters kontakter								
Internationella kontakter (index)	2.5	2.4	2.4	2.8	2.7	2.6	3.2	2.5
Kontakter med svenska EU-parlamentariker	3.8	3.1	3.3	3.4	3.6	3.1	3.7	3.3
Differens	+1.2	+0.7	+0.9	+0.6	+0.9	+0.5	+0.5	+0.8
EU-parlamentarikers kontakter								
Internationella kontakter (index)	–	2.9	–	–	3.4	–	–	3.1
Kontakter med svenska Riksdagsledamöter	–	3.4	–	–	4.5	–	–	3.8
Differens	–	+0.5	–	–	+1.1	–	–	+0.7
<hr/>								
Antal intervjuade riksdagsledamöter	20	137	23	25	67	14	14	300
Antal intervjuade EU-parlamentariker	1	9	2	1	4	1	1	19

Kommentar: Analysen bygger på frågor till riksdagsledamöter respektive EU-parlamentariker. För frågeformuleringen om kontakterna med EU-parlamentariker respektive riksdagsledamöter, se kommentar till tabell 1. Analysen av riksdagsledamöters och EU-parlamentarikers internationella kontakter bygger på en fråga med formuleringen "Den här frågan gäller Dina kontakter som politiker med olika organisationer, grupper och myndigheter under det senaste året. Oavsett hur kontakter togs, hur ofta har Du under det senaste året haft skriftliga eller muntliga kontakter med nedanstående organisationer, grupper eller myndigheter?". Svartalternativen var: "minst en gång i veckan", "en eller ett par gånger i månaden", "några gånger", "någon enstaka gång" och "aldrig". Indexet "Internationella kontakter" har beräknats utifrån uppgifter om vad riksdagsledamöter respektive EU-parlamentariker har uppgivit om regelbundenheten i sina kontakter med "Utländska politiker/myndigheter/organisationer/företag inom Norden", "Utländska politiker/myndigheter/organisationer/företag inom EU" och "Internationella organisationer".

Kontaktregelbundenheten på varje internationell nivå har mätts på en skala från 1 (aldrig) till 5 (minst en gång i veckan) och indexet utgör ett genomsnitt av de tre nivåerna och kan således också variera från 1 till 5. Regelbundenheten i riksdagsledamöternas och EU-parlamentarikernas kontakter med varandra har mätts på samma skala, och kan således variera från 1 (aldrig) till 5 (minst en gång i veckan). Endast svars personer som avgivit svar på samtliga fyra frågor har medtagits i analysen. EU-parlamentarikernas kontakter redovisas endast för moderata, socialdemokratiska och samtliga EU-parlamentariker. Övriga partier hade vid tiden för undersökningen endast en eller två representanter i Europaparlamentet.

Källa: EU-kandidatenkät 1995 och Riksdagsenkät 1996, Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

Ett alternativt sätt att avgöra om kontakterna är välutvecklade eller inte skulle kunna vara att göra jämförelser med avseende på de kontakter parlamentariker har internationellt. Historiska, kulturella och inte minst språkliga skillnader

lägger normalt sett hinder i vägen för nationella parlamentariker att utveckla internationella kontakter. I förhållande till det egna landets EU-parlamentariker finns däremot inga historiska, kulturella eller språkliga hinder. Förutsättning-

arna är därför gynnsamma för att kontakter skall kunna utvecklas parlamentariskerna emellan. Det torde generellt sett vara vanligare att nationella parlamentariker utvecklar kontakter med det egna landets EU-parlamentariker än att kontakter utvecklas internationellt. Jämförelsen med parlamentariskernas internationella kontakter faller sig naturligt främst i fråga om riksdagsledamöterna; att ha kontakter med Sveriges parlamentariker i Europaparlamentet kan ses som ett första steg på vägen att etablera och utveckla internationella kontakter, eller t.o.m. som ett led i detta. Sedan tidigare vet vi att parlamentariker generellt sett har få internationella kontakter (Esaiasson & Holmberg 1996; Brothén 1999). Däremot är det rimligt att förvänta sig att EU-parlamentariker i högre grad har internationella kontakter.

I de tidigare nämnda undersökningarna med riksdagsledamöter och EU-parlamentariker ställdes också frågor om ledamöternas internationella kontakter på tre internationella nivåer – Norden, EU och internationellt.¹⁸ Utifrån respondenternas svar på de tre internationella nivåerna har ett index – internationella kontakter – kunnat beräknas.¹⁹ För varje internationell nivå har svarsalternativen kunnat ges ett värde från 1 (för svarsalternativet "aldrig") till 5 (för svarsalternativet "minst en gång i veckan"). Indexet är ett genomsnittligt värde av vad respondenterna angivit beträffande sina kontakter inom Norden och EU, samt med internationella organisationer. Indexet kan således också variera från 1 till 5. I tabell 2 redovisas resultaten för en analys av riksdagsledamöternas respektive EU-parlamentariskernas internationella kontakter, mätt med det genomsnittliga indexvärdet. I tabellen anges vidare regelbundenheten i riksdagsledamöternas och EU-parlamentariskernas kontakter sinsemellan som ett genomsnittligt värde på en skala som går från 1 ("aldrig") till 5 ("minst en gång i veckan").

Av jämförelsen i tabellen framgår att det bland riksdagsledamöter är vanligare att ha kontakter med svenska EU-parlamentariker än att ha internationella kontakter (3.3 jämfört med 2.5). Resultatet återspeglas i samtliga riksdagspartier. Genomsnittsvärdena visar genomgående att riksdagsledamöternas kontakter med svenska

EU-parlamentariker är vanligare än deras internationella kontakter.

Av EU-parlamentariskernas självrapporterade kontakter internationellt och med svenska riksdagsledamöter kan flera intressanta saker utläsas. Till en början kan konstateras att den uppmätta kontaktregelbundenheten för EU-parlamentariskernas kontakter med riksdagsledamöterna – som väntat och som tidigare framgick i tabell 1 – är något högre än riksdagsledamöternas kontakter med EU-parlamentariker (3.8 jämfört med 3.3). Tabellen ger också besked om att EU-parlamentariskerna är mer internationellt orienterade i sina kontakter än riksdagsledamöterna generellt sett (3.1 jämfört med 2.5). Relationen mellan att ha "svenska" och "internationella" kontakter är annars densamma; såväl riksdagsledamöter som EU-parlamentariker rapporterar sig ha mer utvecklade "svenska" kontakter (+0.8 för riksdagsledamöter och +0.7 för EU-parlamentariker).

Av tabellen framgick att svenska riksdagsledamöter har mer utvecklade kontakter med EU-parlamentariskerna än på olika internationella nivåer. Kontakterna parlamentariskerna emellan måste anses vara välutvecklade när nära hälften av riksdagens ledamöter och nära 70 procent av EU-parlamentariskerna rapporterar månatliga kontakter. Uppsatsens utgångspunkt – att europeiseringen innebär krav på nationella parlamentariker att utveckla kontakter med det egna landets EU-parlamentariker – behöver således inte vara orimlig.

Framförda förslag om förstärkta kontakterna mellan riksdagsledamöter och EU-parlamentariker

Av den ovanstående redovisningen har framgått att kontakterna mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker främst går via partierna. Partierna har i olika avseenden sört för att kontakterna mellan de båda parlamentariskgrupperna skall underlättas. Vidare framgick att nära hälften av riksdagens ledamöter uppger sig ha regelbunden kontakt med svenska EU-parlamentariker. Bland EU-parlamentariskerna rapporterade nära 70 procent regelbundna kontakter med riksdagsledamöter i Sverige. Detta till

trots har ett stort antal förslag framförts om hur kontakterna mellan svenska riksdagsledamöter och EU-parlamentariker skulle kunna stärkas. I det följande avsnittet diskuteras några förslag som framförts i debatten. Avsikten är *inte* att uttala stöd för eller avståndstagande från något av de aktuella förslagen; syftet är att problematisera och något närmare diskutera de förslag som lagts fram av olika debattörer, utredningar och politiker.

Underlättat resande

Behovet av direktkontakter mellan EU-parlamentariker och riksdagen har föranlett förslag om att underlätta resandet mellan de båda parlamenten, även om det för de enskilda parlamentarikerna kan finnas begränsningar i möjligheterna att göra ytterligare resor och befinna sig på flera platser samtidigt (jfr. Petersson m.fl. 1999:87 ff.).

Konstitutionsutskottet har i sitt särskilda betänkande om EU-frågornas behandling i riksdagen framhållit direktkontakter med t.ex. Europaparlamentet som ett viktigt inslag i riksdagsledamöternas arbete med EU-frågorna. Enligt utskottet borde det finnas möjligheter till resor till EU:s institutioner med viss regelbundenhet så att riksdagens ledamöter kan upprätthålla kunskaperna på området och vidga kontakterna inom EU-samarbetet. Också utskottens och partiernas kansliers kontakter med EU:s institutioner är av vikt. KU konstaterade samtidigt att det enligt budgetpropositionen avsatts medel som möjliggör ett tjänstemannautbyte mellan riksdagen och Europaparlamentet (bet. 1996/97:KU2, s. 32).²⁰ Riksdagen har, som tidigare påtalats, vid tilldelningen av medel för utskottens utrikes resor infört en ny post avseende EU-resor.

Undersökningar om riksdagsledamöternas resor till Belgien respektive Bryssel har visat att hela 45 procent av ledamöterna rest fler än en gång till Belgien/Bryssel och att ytterligare 33 procent rest åtminstone en gång till samma resmål under de två tre senaste åren; totalt sett är det således närmare 80 procent av ledamöterna som gjort någon resa överhuvudtaget (se not 12).

Tjänsteman från riksdagen i Bryssel

Med inspiration från Danmark och Finland har tanken väckts om att riksdagen borde ha en tjänsteman stationerad i Bryssel för bl.a. direktbevakning av EU:s institutioner. Enligt såväl de finska som danska erfarenheterna kan en sådan tjänsteman bidra till att kontakterna utvecklas mellan nationella parlamentariker och det egna landets EU-parlamentariker (Jääskinen & Kivisaari 1997:45 ff.).

Riksdagens konstitutionsutskott har efterlyst en utredning om en likartad svensk närvaro i Bryssel (bet. 1996/97:KU2). Utredningen ställde sig positiv till en svensk närvaro i Bryssel men lämnade dock inte något konkret förslag på hur en sådan lösning skulle kunna se ut (Beredningsgruppen 1997). Frågan har också diskuterats inom ramen för en arbetsgrupp under talmanskonferensen. Talmannen själv har tidigare uttryckt viss tveksamhet inför förslaget att stationera en tjänsteman i Bryssel.²¹ Både Österrikes och Storbritanniens parlament har visat intresse för att bygga upp någon form av direktbevakning av Europaparlamentet och EU-kommissionen. (Beredningsgruppen 1997:18). Den riksdagskommitté som för närvarande har till uppgift att göra en översyn av bl.a. riksdagens hantering av EU-frågor skall enligt direktiven vidare utreda behovet av och kostnaderna för en ökad närvaro och en mer kontinuerlig bevakning på plats från riksdagens sida av verksamheten i EU:s institutioner (Talmanskonferensens protokoll 98-12-02).²²

Dubbla mandat

Av Europeiska unionens s.k. *valrättsakt* framgår uttryckligen att en ledamot av ett nationellt parlament samtidigt kan vara företrädare i Europaparlamentet.²³ Ett dubbelt mandat stärker förhållandet mellan ett EU-lands nationella parlament och det egna landets EU-parlamentariker (Vesterdorf 1996:90 f.). Vissa länder utnyttjar denna möjlighet genom att politiker sitter både i Europaparlamentet och i sitt hemlands parlament. Sådana dubbla mandat har dock snarare varit undantag än regel sedan införandet av direkta val till parlamentet 1979 och anses varken praktiska eller önskvärda (Bergman 1997;

Einersen 1996; Norton 1996a:26; Dinan 1994: 290).

Sverige hade dubbla mandat under den första tiden av EU-medlemskapet fram till Europaparlamentsvalet hösten 1995. De politiska partierna var representerade efter sin partistorlek i riksdagen, bestämd genom riksdagsvalet 1994. De 22 riksdagsledamöter som valdes att representera Sverige fram till Europaparlamentsvalet upprätthöll som Europaparlamentariker sina riksdagsmandat men hade ersättare. De riksdagsledamöter som i Europaparlamentsvalet 1995 valdes att företräda Sverige i Europaparlamentet avsåg sig efter valet sitt riksdagsmandat.²⁴ Dessa gjorde ledamöter som valdes in i samband med 1999 års val. Något formellt hinder för att samtidigt inneha både ett uppdrag som EU-parlamentariker och som riksdagsledamot finns emellertid inte.

Överläggningar mellan

EU-parlamentariker och EU-nämnden
Redan Grundlagsutredningen inför det svenska EU-medlemskapet ansåg det angeläget att finna former för kontakter mellan de svenska EU-parlamentarikerna och riksdagen. Sådana kontakter skulle kunna gå dels genom de politiska partiernas riksdagsgrupper, dels genom det samrådsorgan som utredningen föreslog och som senare kom att bli riksdagens EU-nämnd. Utredningen ställde sig positiv till regelbundna överläggningar mellan EU-parlamentarikerna och ledamöterna i EU-nämnden.²⁵

I Finland har en praxis utvecklats där Stora Utskottet sammanträder med de finska EU-parlamentarikerna två gånger per år, ömsom i Bryssel/Strasbourg, ömsom i Helsingfors (Jääskinen & Kivisaari 1997:45 ff.).²⁶ Danmark har valt att inrätta ett särskilt organ, Rådet för Europapolitik²⁷, för överläggningar mellan ledamöter som sitter i Europautskottet, i Europaparlamentet, ledamöter av Regionkommittén och Ekonomiska och Sociala kommittén, forskare, chefredaktörer, arbetsmarknadens parter m.fl.

Några överläggningar mellan EU-nämnden och svenska EU-parlamentariker har hittills aldrig ägt rum. Frågan har dock fortsatt giltighet och i EU-nämndens egen informationsbroschyr

kan följande utläsas om detta förslag: "Det är viktigt att riksdagen, och kanske särskilt EU-nämndens ledamöter, håller kontakt med dem som representerar Sverige i EU-parlamentet. Det förutsätts ske på partibasis. En möjlighet som har nämnts är också att anordna möten med EU-nämnden och de svenska Europaparlamentarikerna, t.ex. varje halvår" (EU-nämnden 1997:11).

Med gemensamma överläggningar och möten torde närmast avses att EU-nämnden sammanträder tillsammans med svenska EU-parlamentariker. Ett annat förslag, vilket behandlas nedan, har gått ut på att låta EU-parlamentariker närvara vid EU-nämndens samråd med regeringen inför ministerrådsmöten.

EU-parlamentarikers deltagande i EU-nämndens sammanträden

Fem EU-parlamentariker har i ett brev till riksdagens talman framfört ett förslag om att svenska EU-parlamentariker skall ges en generell närvarorätt vid EU-nämndens sammanträden.²⁸

Statsvetaren Torbjörn Bergman har dokumenterat att sådan närvarorätt – med eller utan rösträtt – förekommer vid ett flertal motsvarigheter till EU-nämnden i nationella parlament i EU:s medlemsländer, bl.a. i Irland, Belgien och Grekland (Bergman 1997:47; se även Europaparlamentet 1998. Jfr. Jääskinen & Kivisaari 1997:45).

Det bör konstateras att både riksdagens utskott och EU-nämnden redan med den nuvarande regleringen i riksdagsordningen (RO) har möjlighet att medgiva att annan än ledamot, suppleant och tjänsteman i utskottet/nämnden är närvarande vid sammanträde i utskottet eller i nämnden. Det gäller således också svenska EU-parlamentariker. Utskotten kan – till skillnad från EU-nämnden – endast medge sådan närvaro om särskilda skäl föreligger.²⁹

Erik Holmberg och Nils Stjernquist påpekar att det är vanligt att departementstjänstemän eller andra tjänstemän lämnar information och framför synpunkter vid utskottssammanträde. Vanligt är också att det förekommer uppvaktningar av olika slag inför utskotten. Författarparet betonar dock att det inte är fråga om något

deltagande i överläggningarna (Holmberg & Stjernquist 1980:696 f.). Resonemanget bör även gälla för EU-nämnden som i maj 1998 fick information av två svenska EU-parlamentariker om deras arbete i drog- och narkotikafrågor (EU-nämndens protokoll 1998-05-29, § 32.3).

Med den reglering som återfinns i RO kan svenska EU-parlamentariker delta vid utskottens och/eller EU-nämndens sammanträden om så medges av respektive utskott eller av EU-nämnden. För utskottens del kan en sådan närvaro inte ge yttranderätt i utskottets överläggningar i ett utskottsärende. För EU-nämndens del kan en sådan närvaro inte ge yttranderätt i nämndens överläggningar och samråd med regeringen. De två EU-parlamentariker som informerade om sitt drog- och narkotikapolitiska arbete inför EU-nämnden närvarande vid EU-nämndens samråd och överläggningar med regeringen samma dag. Det skedde således utan yttranderätt (EU-nämndens protokoll 1998-05-29). På samma sätt var EU-parlamentarikern Maj-Lis Löw närvarande vid ett sammanträde EU-nämnden höll i juni 1995 med Europaparlamentets två representanter i reflexionsgruppen inför regeringskonferensen (EU-nämndens protokoll 1995-06-21).

En mer generell rätt för de svenska EU-parlamentarikerna att närvara vid utskottens eller EU-nämndens sammanträden kan inte ha varit avsedd med regleringen och torde därför påkalla en ändring av RO. I talmannens svar till de fem svenska EU-parlamentarikerna sägs att partiernas gruppledare i riksdagen varit eniga om att någon sådan ändring i RO inte borde göras.³⁰

Utskottsutfrågningar

Ett förslag om att utskotten kan utnyttja utfrågningar i öppen eller sluten form för att inhämta information har bl.a. tagits upp av KU vid dess behandling av frågor om hur riksdagen skall arbeta med EU-frågorna. Utskottet framhöll i detta sammanhang vikten av att riksdagen erhåller information från flera olika källor (bet. 1996/97: KU2, s. 32).

I Danmark kan Europautskottet eller fackutskotten anordna s.k. hearingar till vilka sakkunniga såsom t.ex. danska EU-parlamentariker

kan inbjudas. De svenska riksdagsutskotten har sedan 1988 också möjlighet att hålla offentliga utfrågningar. Från 1997 har även riksdagens EU-nämnd getts möjligheten att hålla sådana offentliga utfrågningar (RO 4 kap. 12 § och 10 kap. 7 §). Det finns ingenting som hindrar att svenska ledamöter i Europaparlamentet utfrågas vid sådana offentliga utskottsutfrågningar som omtalas i de båda bestämmelserna, men det har hittills inte inträffat.

EU-parlamentarikers deltagande i riksdagsdebatter

Vid ett flertal tillfällen har förslag framförts om att låta de svenska EU-parlamentarikerna få möjlighet att delta i riksdagsdebatter om Europafrågor. Förslaget har bl.a. framförts av Svenska Dagbladets EU-korrespondent Rolf Gustavsson (SvD 1997-04-09) men har också diskuterats i medierna i andra sammanhang (se t.ex. SvD 1997-04-10 och 1997-08-22, DN 1997-08-23 samt GP 1997-08-24).³¹ Förslaget har också framförts av fem svenska EU-parlamentariker i ett gemensamt brev till talman Birgitta Dahl.³² Bakom brevet stod EU-parlamentariker från socialdemokraterna, moderaterna, miljöpartiet, centerpartiet och folkpartiet.

Bestämmelser om vem som äger rätt att tala i riksdagens kammaren återfinns i regeringsformen (RF) och RO. Av RF 4 kap. 4 § och RO 2 kap. 10 § framgår att endast ledamot och statsråd får yttra sig vid sammanträde i riksdagens kammare.³³ I kommentaren till denna bestämmelse framhåller Erik Holmberg och Nils Stjernquist att en relativt stor yttrandefrihet sedan länge har varit ett karakteristiskt drag i det svenska riksdagsarbetet och att det har ansetts motiverat att låta RF ge uttryck för det centrala i principen att varje ledamot och statsråd skall kunna ge uttryck för sin mening inför avgörandet av ett riksdagsärende och hänvisar i det senare fallet till grundlagspropositionen (Holmberg & Stjernquist 1980: 172).

Holmberg och Stjernquist påpekar vidare att den av regeringsformen garanterade yttrandefriheten avser ”ärende” och den tidpunkt när ärendet skall avgöras. Interpellationer, frågor och procedurfrågor är inte ärenden. Beträffande dem kan därför ytterligare debattinskränkningar

ske. Endast riksdagsledamot kan framställa interpellationer och frågor till statsråd (RF 12 kap. 5 §). I andra frågor än ärenden finns rätten att yttra sig reglerad i RO 2 kap. 10 §.³⁴

Redan RF 4 kap. 4 § – som ovan diskuterats – ger uttryck för principen om den fria yttranderätten, men hänvisar till vad som närmare anges i RO. Holmberg och Stjernquist skriver att denna princip, enligt RO, skall gälla för varje person (ledamot eller statsråd) som får deltaga i överläggningarna vid kammarsammanträde. Yttranderätten avser varje fråga som är under behandling och lagligheten av allt som tilldrager sig vid sammanträdet (Holmberg & Stjernquist 1980: 620).

Av bestämmelserna i RF och RO framgår att svenska EU-parlamentariker inte kan delta i riksdagens debatter.³⁵ Bestämmelsen i RF tar fasta på det tillfälle kammaren sammanträder för att avgöra ett ärende. RF skulle således inte behöva ändras för att svenska EU-parlamentariker skall kunna delta i riksdagsdebatter utan samband med riksdagsärende. Däremot torde RO behöva ändras och medge en sådan möjlighet. I ett svar till de fem svenska EU-parlamentarikerna uppger riksdagens talman att en diskussion med partiernas gruppledare i riksdagen utvisat att det rådde enighet om att någon ändring i RO, så att EU-parlamentarikerna får rätt att yttra sig vid kammarens plenum, inte borde göras.³⁶

Hittillsvarande erfarenheter – en uppsummering

Den svenska riksdagen har vid flertalet tillfällen uttalat att det vore olyckligt med en formalisering eller institutionalisering av kontakterna och relationerna mellan riksdagen och de svenska Europaparlamentarikerna.³⁷ Också i andra sammanhang har påtalats att de nationella parlamentens kontakter med det egna landets Europaparlamentariker inte måste formaliseras mer än nödvändigt. Peter L. Vesterdorf har t.ex. skrivit att det "... alldeles bortsett från allt formellt samarbete ... naturligtvis [är] så att de enskilda ledamöterna i Europaparlamentet ganska ofta är intresserade av att veta vilken inställning hemlandets parlamentariker har. Och det kan man ju ta

reda på genom ett telefonsamtal. På samma sätt är det möjligt för hemlandets parlamentariker att ta kontakt med kollegorna i Europaparlamentet." (Vesterdorf 1996:91). Till en motsatt uppfattning tycks däremot SNS Demokratiråd ha kommit. De skriver i sin rapport *Demokrati på svenskt vis* följande: "En av de främsta orsakerna till att Europaparlamentarikerna, trots sin imponerande aktivitet, endast har begränsade möjligheter att få till stånd ett offentligt europeiskt rum i Sverige är avsaknaden av formaliserad förmedling mellan den europeiska och den nationella nivån. Deras kunskaper om hur EU fungerar, deras insikt om europeiska sakfrågor och deras sociala kompetens att agera på europeisk nivå tillvaratas inte särskilt väl. Uppgiften att samordna de båda nivåerna och formalisera Europaparlamentarikernas roll som medlande länk åvilar till stor del regeringen och riksdagen." (Pettersson m.fl. 1999:89). Någon gemensam uppfattning i frågan om huruvida kontakterna parlamentarikerna emellan bör formaliseras eller inte föreligger sålunda inte.

Resultaten i denna uppsats har visat att riksdagen på olika sätt har utvecklat sina institutionella kontakter med de svenska EU-parlamentarikerna. Samtliga riksdagens partigrupper har organiserat sig för att möjliggöra kontakter mellan den egna riksdagsgruppen och det egna partiets ledamöter i Europaparlamentet. Också riksdagens utskott har i varierande utsträckning utvecklat kontakter med Europaparlamentet och dess ledamöter. Statistiskt material visade att nära hälften (44 procent) av riksdagens ledamöter har kontakter med svenska EU-parlamentariker minst en gång i månaden. Också valda EU-parlamentariker redovisade regelbundna kontakter med hemlandets riksdagsledamöter. Den genomförda studien har visat att erfarenheterna är i huvudsak desamma i såväl små som stora partier, i såväl EU-positiva som EU-skeptiska partier.

För egen del gör jag bedömningen att kontakterna mellan riksdagen och de svenska ledamöterna i Europaparlamentet måste anses ha utvecklats relativt positivt under de första åren av EU-medlemskapet. Det torde vara ändamålsenligt att det främst får ankomma på enskilda ledamöter, partier och utskott att på det sätt som hit

tills varit fallet utforma kontakterna mellan riksdagen och Sveriges EU-parlamentariker på ett sätt som främjar ett effektivt och gott samarbete. Den valda ordningen, med betoning på partiernas roll för dessa kontakter och på utskottens ansvar för att följa EU-frågorna, synes lämplig för att säkerställa att det finns möjligheter till kontaktvägar mellan folkvalda svenskar på Helgeandsholmen och i Bryssel/Strasbourg. Att mot den bakgrunden formalisera eller institutionalisera kontakterna mellan riksdagsledamöter och EU-parlamentariker förefaller därför inte, enligt mitt förmenande, vara en nödvändig åtgärd.

Martin Brothén

Noter

1. Nationella parlamentarikers kontakter med EU-institutioner och EU-parlamentariker studeras inom ramen för mitt avhandlingsarbete (Brothén, kommande; Brothén 2000). Uppsatsen har huvudsakligen skrivits inom ramen för forskningsprojektet *Politisk representation i EU* som var en del av ett större europeiskt forskningsprojekt, *Political Representation in Europe*, med deltagande forskare från flertalet av EU:s medlemsstater (Katz & Wessels 1999; Schmitt & Thomassen 1999). Den svenska delen av projektet leddes av Sören Holmberg och Peter Esaiasson med finansiering av Riksbankens Jubileumsfond. Uppsatsen har i olika versioner lästs och kommenterats av bl.a. Peter Esaiasson, Hans Hegeland, Karl Magnus Johansson och Ingrid Larén Marklund. Värdefulla synpunkter har också delgivits mig dels vid ett av riksdagens internationella kansli anordnat seminarium om "internationella kontakter", dels vid en konferens anordnad av Statsvetenskapliga institutionernas nätverk för Europaforskning med Knut Midgaard som särskild utsedd kommentator.

2. För en studie om riksdagsledamöters *uppfattningar* om maktfördelningen mellan EU:s institutioner och om behovet av att öka Europaparlamentets makt, se Holmberg 1996.

3. Ett exempel som har återopats i danska sammanhang är det s.k. *madsminkeärendet* (Vesterdorf 1996:90). Madsminkedirektivet behandlades av Folketingets dåvarande Markedsudvalg när det reellt var för sent att förhindra eller ändra i direktivets innehåll. Vesterdorf skriver: "det tycks ha rått en beklaglig brist på kunskap i Europaparlamentet om vad

som pågår i till exempel det danska folketinget och säkert också omvänt. I det så kallade matsminkeärendet, där man från dansk sida tycks ha varit alltför långsam med att försöka påverka ministerrådet, visade det sig att de danska ledamöterna i Europaparlamentet inte hade fått någon orientering om problemen i Danmark. De danska parlamentarikerna i folketinget tycks inte heller i tid ha upptäckt de problem som dök upp på ett sent stadium och som handlade om de danska myndigheternas möjligheter att få tillämpa speciellt stränga krav på exempelvis nitrithalten i kött och sulfithalten i vin." (Vesterdorf 1990:90). Direktivet innehöll således bestämmelser rörande kemiska tillsatser för att förbättra matens utseende, därav namnet madsminkedirektivet. Se också Hegeland och Mattson (1995) för en diskussion om hur kraven på den danska regeringens information kom att skärpas till följd av madsminkeärendet (Hegeland & Mattson 1995:441).

4. Kontakterna mellan ett medlemslands nationella parlamentariker och EU-parlamentariker kan också kännetecknas av ett visst konkurrenstänkande, missstroende och rivalitet (Norton 1996a:33).

5. Jfr. Hegeland & Mattson 1997:99. Riksdagen har också andra viktiga kontakter med Europaparlamentet, såsom genom COSAC och samarbetet mellan EU-ländernas talmän. COSAC (Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires), som inrättades 1989, är ett forum för kontakter och diskussioner mellan å ena sidan Europaparlamentet och å andra sidan de nationella parlamentens EU-nämnder och motsvarande. Sammanträden hålls en gång i halvåret. Med ett *protokoll om de nationella parlamentens roll i EU (D.13)* som fogats till Amsterdamfördraget har COSAC fått en mer framträdande roll i EU:s beslutsprocess. COSAC får en rådgivande roll genom protokollet (Ds 1997:64, s. 135 f., prop 1997/98:58, s. 151 f.). Talmännen inom EU-länderna möts vartannat år för att diskutera gemensamma frågor. Vid EU-ländernas talmänskonferenser deltar också Europaparlamentets talman. Härtill kan nämnas att också de nationella parlamentens generalsekreterare (i Sverige benämnd riksdagsdirektör) i EU:s medlemsländer sammanträffar för regelbundna överläggningar inför EU-ländernas talmänskonferenser och då diskuterar dagordningen för talmännen. Därtill möts regelbundet ordförandena i utrikesutskotten i medlemsländernas nationella parlament. Dessa andra kontaktvägar behandlas dock inte närmare i denna uppsats, som mer fokuserar på kontakterna mellan den svens-

ka riksdagen, dess ledamöter och Sveriges ledamöter i Europaparlamentet.

6. Följande personer har intervjuats (telefon): Anders Nordström (s), Anders Hall (m), Katarina Backe (fp), Åsa-Britt Karlsson (c), Tommy Jansson (v), Paulo Silva (mp) samt Berit Kennerberg och Jesper Haglund (kd).

7. Magnus Jerneck har dragit slutsatsen att "... medlemskapet i EU ... för ett flertal partier helt enkelt [har] inneburit en resursförstärkning för att kunna koordinera EU-parlamentarikernas arbete med riksdagsledamöternas" (Jerneck 1997:146).

8. Till riksdagsutskottet ställde KU följande fråga: "I vilken utsträckning har utskottet haft kontakt med de svenska Europaparlamentarikerna och motsvarande utskott i Europaparlamentet? Hur bör kontakterna organiseras?". EU-nämnden fick besvara en likartad fråga, formulerad på följande sätt: "I vilken utsträckning har nämnden haft kontakt med de svenska Europaparlamentarikerna? Hur bör nämndens och riksdagens kontakter med de svenska Europaparlamentarikerna organiseras?" (KU:s promemoria 1996-03-14, bet. 1996/97:KU2, bilaga 2, s. 55 och 57). I yttranden till KU har flertalet utskott redovisat sina erfarenheter av kontakter med Europaparlamentet. Också EU-nämndens yttrande beaktade kontakterna med svenska EU-parlamentariker. Riksdagens EU-nämnd 1996-04-19, 1995/96: FiU4y, 1995/96: SkU11y, 1995/96: JuU7y, 1995/96: LU3y, 1995/96: UU5y, 1995/96: FöU5y, Socialförsäkringsutskottet 1996-04-18, 1995/96: SoU3y, 1995/96: KrU6y, 1995/96: UbU3y, 1995/96: TU4y, 1995/96: JoU5y, 1995/96: NU7y, 1995/96: AU5y samt Bostadsutskottet, prot. 1995/96: 18. Samtliga yttranden och svar till KU har bifogats som bilaga till bet. 1996/97:KU2, bilaga 3.

9. Vid sådana sammanträffanden i riksdagen kan svenska EU-parlamentariker ingå i den inkommande delegationen. Ett sådant exempel var när en delegation från Europaparlamentets utskott för ekonomi, valutafrågor och industripolitik gjorde ett besök i riksdagen i juli 1997 (besöket var ett gemensamt arrangemang mellan FiU och NU, se Finansutskottets verksamhet vid riksmötet 1996/97).

10. Riksdagens förvaltningskontor 1991-12-19, 1994-10-27 och 1998-06-30.

11. Talmanskonferensens protokoll 1991/92:1, § 1.12.

12. Det stora antalet resor till Belgien och Bryssel är också ett framträdande resultat när enskilda riksdagsledamöters resor efterfrågas som i *Riksdagsenkät 1996*. När det gäller andelen svarande som på

frågan: "*Hur många gånger under de två tre senaste åren har Du besökt följande länder och områden i arbetet eller privat?*" uppgett att de "*fler än en gång*" rest till Belgien under de två tre senaste åren i arbetet eller privat varierar resultaten mellan partierna inte särskilt mycket. Totalt sett har nära 80 procent av ledamöterna gjort någon resa till Belgien. De flitigaste Belgien-resenärerna återfinns i kristdemokraternas riksdagsgrupp där 93 procent av ledamöterna gjort åtminstone en sådan resa de senaste två tre åren. Vänsterpartiet svarar för den lägsta andelen bland partierna, även om hälften av ledamöterna i riksdagsgruppen har gjort minst en sådan resa (52 procent).

13. I Riksdagens förvaltningskontors cirkulär 1994/95:2 för utskottets utlandsresor under valperioden oktober 1994 – oktober 1998 anges att talmanskonferensen fastställt följande föreskrift: "Det är önskvärt att länder inom Europa prioriteras då utskottet skall välja mål för studieresor. I princip bör som tidigare gälla att ett utskott som under förra valperioden företog en resa utanför Europa nu bör välja ett mål inom Europa.". Under mandatperioden 1994-1998 hade varje utskott en budget för resor på 850 000 kronor plus 100 000 kronor för EU-resor (jfr. Hegeland 1999:69).

14. Undersökningen med riksdagsledamöterna – *Riksdagsenkät 1996* – genomfördes våren 1996 med en svarsfrekvens på 90 procent (Holmberg m.fl. 1998). Riksdagens ledamöter fick besvara följande fråga: "*Under det senaste året, hur ofta har Du varit i kontakt med nedanstående grupper eller institutioner?*". Bland de grupper och institutioner som räknades upp i frågan återfanns "*svenska EU-parlamentariker*". Fem olika svarsalternativ erbjöds: "*minst en gång i veckan*", "*en eller ett par gånger i månaden*", "*några gånger*", "*någon enstaka gång*" och "*aldrig*". Undersökningen med svenska EU-parlamentariker – *EU-kandidatenkät 1995* – genomfördes under valrörelsen till Europaparlamentsvalet 1995 med en svarsfrekvens på 90 procent (Brothén m.fl. 1995). De kandidater som vid tiden för Europaparlamentsvalet var EU-parlamentariker fick besvara en till dem specifikt riktad fråga om sina kontakter med "*svenska riksdagsledamöter*". Frågan var formulerad enligt följande: "*Under Din tid i EU-parlamentet, hur ofta har Du haft kontakter med följande grupper och organisationer?*". Svarsalternativen var desamma som i undersökningen med riksdagsledamöterna. Samtliga 19 i undersökningen ingående EU-parlamentariker besvarade frågan.

15. Dvs. svarsalternativen "minst en gång i veckan" och "en eller ett par gånger i månaden" har slagits samman.
16. Den frågeformulering som har använts i undersökningen gäller, som tidigare framgått, "svenska EU-parlamentariker" och således inte nödvändigtvis från det egna partiet.
17. Enligt Katz har 48 procent av de nationella parlamentarikerna i EU:s medlemsländer kontakt med det egna landets EU-parlamentariker minst en gång i månaden medan 73 procent av EU-parlamentarikerna har lika regelbundna kontakter med nationella parlamentariker (Katz 1999:66).
18. Med följande frågeformulering efterfrågades ledamöternas kontakter på inte mindre än tre olika internationella nivåer: "Den här frågan gäller Dina kontakter som politiker med olika organisationer, grupper och myndigheter under det senaste året. Oavsett hur kontakten togs, hur ofta har Du under det senaste året haft skriftliga eller muntliga kontakter med nedanstående organisationer, grupper eller myndigheter?". De tre nivåer som efterfrågades var "Utländska politiker/myndigheter/organisationer/företag inom Norden", "Utländska politiker/myndigheter/organisationer/företag inom EU" och "Internationella organisationer". Till frågan fogades samma fem svarsalternativ som för frågan om parlamentarikernas kontakter med svenska EU-parlamentariker, dvs. "minst en gång i veckan", "en eller ett par gånger i månaden", "några gånger", "någon enstaka gång" och "aldrig".
19. De tre kontaktytorna uppvisar starka samband mellan varandra. Pearson's $r = .69$, $.70$ och $.76$ (riksdagsledamöter), respektive $.54$, $.69$ och $.73$ (EU-parlamentariker). Cronbach's alpha för de tre kontaktytorna uppgår till hela $.88$ (riksdagsledamöter) respektive $.85$ (EU-parlamentariker), varför det får anses vara statistiskt motiverat att sammanfatta dessa kontakter i ett gemensamt index.
20. Prop. 1996/97:1, utgiftsområde 1, s. 18.
21. Till Svenska Dagbladet har talmannen uttalat följande: "Jag kan inte se att det är så lätt att sitta ensam på ett kontor i Bryssel och sälla agnarna från vetet. Både Finland och Danmark är duktiga på att bevaka EU-frågor, men jag tror inte att vi är sämre" (SvD 1998-03-12).
22. Kommitténs arbete är avsett att avslutas under år 2000.
23. Valrättsakten är en av ministerrådet beslutad akt som fogats till rådets beslut 76/787, 20 september 1976.
24. För studier kring det första valet till Europaparlamentet 1995, se Gilljam (1995), Gilljam & Holmberg (1998), Brothén m.fl. (1997) och Sjöberg (1997). I Brothén 1997 studeras de svenska EU-parlamentarikernas representativitet före och efter det första direktvalet till Europaparlamentet.
25. "Det skulle onekligen stärka riksdagens roll i EG-sammanhang om det fanns former för kontakter mellan de svenska ledamöterna av Europaparlamentet och riksdagen. En sådan kontaktväg skulle kunna gå via de politiska partiernas riksdagsgrupper. Det får givetvis vara partiernas sak att bestämma om och hur dessa kontakter skall skötas. En annan kontaktväg är att de svenska Europaparlamentarikerna regelbundet överlägger med det nya riksdagsorgan som föreslås bli inrättat." (SOU 1993:14, s. 242 f). Tanken att kontakterna främst skall gå via partiernas riksdagsgrupper har sedermera blivit den vägledande när det gäller riksdagens förhållningssätt i frågor om kontakter mellan Europaparlamentet och riksdagen.
26. Stora Utskottet är ansvarigt för EU-frågorna i Finlands riksdag och motsvarar den svenska riksdagens EU-nämnd.
27. Rådet för Europapolitik heter på danska Rådet for Europæisk Politik. Europautskottet är ansvarigt för EU-frågorna i Danmarks Folketing och motsvarar den svenska riksdagens EU-nämnd.
28. EU-parlamentarikerna skriver: "Vi skulle t ex kunna få generell rätt att övervara EU-nämndens sammanträden" (Riksdagens kammarkansli, dnr. KK2-2033-96/97).
29. För utskotten gäller RO 4 kap. 12 §: "Utskott skall sammanträda inom stängda dörrar. Om särskilda skäl föreligger, kan utskottet medgiva att även annan än ledamot, suppleant och tjänsteman i utskottet är närvarande. Utskottet kan dock besluta att sammanträde till den del det avser inhämtande av upplysningar helt eller delvis skall vara offentligt. Vid offentlig del av utskottssammanträde är företrädare för statlig myndighet ej skyldig att lämna uppgift för vilken sekretess gäller hos myndigheten." För EU-nämnden gäller RO 10 kap. 7 §: "EU-nämnden skall sammanträda inom stängda dörrar. Nämnden kan medge att även annan än ledamot, suppleant och tjänsteman i nämnden är närvarande. Om det finns synnerliga skäl får nämnden besluta att sammanträde helt eller delvis skall vara offentligt till den del det avser inhämtande av upplysningar. Vid offentlig del av sammanträde är företrädare för statlig myndighet

inte skyldig att lämna uppgift för vilken sekretess gäller hos myndigheten.”

30. Samtidigt avtog EU-nämnden en begäran från de socialdemokratiska EU-parlamentarikerna om att få närvara vid ett specifikt samrådstillfälle i oktober 1997. EU-nämndens svar till ordföranden för den socialdemokratiska delegation vid Europaparlamentet, Maj-Lis Lööv, hänvisade till att det kommit till EU-nämndens kännedom att EU-parlamentarikerna ”i brev till riksdagens talman tagit upp frågan om en generell rätt att övervara EU-nämndens sammanträden. . . . Frågan om en generell närvarorätt för de svenska ledamöterna i Europaparlamentet vid EU-nämndens sammanträden kräver en närmare diskussion och behandling. Innan nämnden kan ta ställning till en förfrågan om närvaro vid ett särskilt angivet sammanträde, bör frågan om generell närvarorätt för de svenska ledamöterna i enlighet med ovan nämnda brev till talmannen ha behandlats.” (EU-nämnden dnr. 1996/97:946).

31. I Svenska Dagbladet (970419) uttalade både Staffan Burenstam Linder (gruppledare för moderaterna i EU-parlamentet) och Maj-Lis Lööv (gruppledare för socialdemokraterna i EU-parlamentet) stöd för idén.

32. I brevet skriver de fem EU-parlamentarikerna följande om idén om deltagande i vissa debatter: ”Om Riksdagen en eller ett par gånger om året lägger in en debatt om Europafrågor där också Europaparlamentarikerna kan delta så tror vi det skulle kunna bidra till att lyfta intresset för dessa frågor i Sverige. Det skulle också kunna bidra till att övervinna det faktum att några av oss tidigare tagit upp med Dig, nämligen att vi parlamentarikerna inte har någon given plats i den politiska strukturen i Sverige. Den platsen måste vara nära Riksdagen eftersom vi har gemensamt att vara direktvalda ‘ombud för Sveriges folk’. Vi hoppas nu, fru talman, att det inte stöter på konstitutionella hinder med snabba förbättringar i detta avseende.” (Kammarkansliets dnr. KK2-2033-96/97).

33. ”När ärende skall avgöras i kammaren, får varje riksdagsledamot och varje statsråd yttra sig i enlighet med vad som närmare anges i riksdagsordningen. Bestämmelser om jäv finns i riksdagsordningen.” (RF 4 kap. 4 §).

34. ”Vid sammanträde får varje ledamot och varje statsråd, med de undantag denna riksdagsordning föreskriver, fritt yttra sig i alla frågor som är under behandling och om lagligheten av allt som tilldrager sig vid sammanträdet. Statschefen kan avgiva äm-

betsförklaring inför kammaren. Talmannen kan efter samråd med de av partigrupperna utsedda ledamöterna i talmanskonferensen besluta att debatt utan samband med annan handläggning får äga rum vid sammanträde med kammaren. Sådan debatt får begränsas till att avse särskilt ämne eller delas in i avsnitt efter ämne.” (RO 2 kap. 10 §).

35. Inte heller i grannländerna Danmark och Finland har det egna landets EU-parlamentarikerna möjlighet att delta i plenarsessionerna.

36. Frågan kommer också att behandlas av KU till följd av en fp-motion med innebörden att svenska EU-parlamentarikerna ges möjlighet att delta i särskilda debatter i Sveriges riksdag (motion 1999/2000: U505).

37. I ett yttrande till konstitutionsutskottet avvisade EU-nämnden alla tankar på att samarbetet med de svenska ledamöterna i Europaparlamentet skall regleras. Konstitutionsutskottet fann inte heller någon anledning att föreslå någon reglering av kontakterna med EU:s institutioner eller till de svenska ledamöterna i Europaparlamentet (bet. 1996/97:KU2, s. 33).

Referenser

- Andersson, C. & Lindahl, R. (1994) *Europaparlamentet. EG:s demokratiska ansikte*, Stockholm: SNS Förlag.
- Beredningsgruppen (1997) *Information till allmänheten om beslutsfattandet inom EU:s institutioner*, Stockholm: Riksdagens förvaltningskontor.
- Bergman, T. (1997) ”Inrikes utrikespolitik: riksdagen och EU-nämnden i EU”, i Mattson, I. & Wängnerud, L. (red.) *Riksdagen på nära håll*, Stockholm: SNS Förlag.
- Brothén, M. (1997) ”Svenska EU-parlamentarikernas representativitet”, i Mattson, I. & Wängnerud, L. (red.) *Riksdagen på nära håll*, Stockholm: SNS Förlag.
- Brothén, M. (1999) ”Glokala riksdagsledamöter?”, i Amnå, E. (1999) *Globalisering, Demokratiutredningens forskarantologi IX, SOU 1999:83*, Stockholm: Fakta info direkt (Justitiedepartementet).
- Brothén, M. (2000) ”International Networking”, i Esaiasson, P. & Heidar, K., *Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience*, Ohio: Ohio State University Press.
- Brothén, M. (kommande) *Riksdagen och internationaliseringen. Empiriska studier om parlamentarikernas internationella kontakter* [arbetstitel], avhand-

- lingsmanus, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Brothén, M., Esaiasson, P. & S. Holmberg (1995) *EU-kandidatenkät 1995. Dokumentation*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Brothén, M., Esaiasson, P. & S. Holmberg (1997) *Europaparlamentsval 1995. EU-kandidater i fokus*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Dagens Nyheter, "Nej till EU-politiker i riksdagen", 1997-08-23.
- Dinan, D. (1994) *Ever Closer Union? An Introduction to the European Union*, Basingstoke: Macmillan.
- Ds 1997:64, *Amsterdamfördraget. EU:s regeringskonferens 1996-1997*, Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Einersen, B. (1996) *Europaudvalget*, Köpenhamn: Europaudvalgets sekretariat.
- Esaiasson, P. & Holmberg, S. (1996) *Representation From Above. Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*, Aldershot: Dartmouth.
- EU-nämnden (1997) *Riksdagens EU-nämnd—en presentation*, Sveriges riksdag: EU-nämnden.
- EU-nämnden, dnr. 1996/97:946.
- EU-nämndens protokoll 1995-06-21 och 1998-05-29.
- Europaparlamentet (1998) *De särskilda organen för EU-frågor vid medlemsstaternas parlament*, Bryssel: Generaldirektoratet för utskott, kommittéer och delegationer.
- Finansutskottets verksamhet vid riksmötet 1996/97*, Stockholm: Riksdagens Finansutskott.
- Gahrton, P. (1999) *EU-parlamentet inifrån. Gycklarnas marknad eller demokratins centrum?*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Gilljam, M. & Holmberg, S. (1998) *Sveriges första Europaparlamentsval*, Stockholm: Norstedts juridik.
- Gilljam, M. (1995) "Europaparlamentsval och personröstning. Några iakttagelser", i Rothstein, B. & Särilvik, B. (red.) (1995) *Vetenskapen om politik. Festskrift till professor emeritus Jörgen Westerståhl*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Goldmann, K. (1993) "Internationalisering, internationalism och nationell självständighet", i von Sydow, B., Wallin, G. & Wittrock, B. (red.) (1993) *Politikens väsen. Idéer och institutioner i den moderna staten*, Stockholm: Tiden.
- Goldmann, K. (1994) "Sverige, EG och politikens internationalisering", i EG-konsekvens-utredningarna (1994), *SOU 1994:12 Suveränitet och demokrati*, bilagedel med expertuppsatser, Stockholm: Fritzes.
- Grundlagsutredningen inför EG (1993) *EG och våra grundlagar, SOU 1993:14*, Stockholm: Justitiedepartementet.
- Göteborgs-Posten, "Osynliga kvinnor och män" (ledare), 1997-08-24.
- Hegeland, H. & Mattson, I. (1995) "Att få ett ord med i laget—En jämförelse mellan EU-nämnden och Europaudvalget", i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 98, nr. 4, s. 435-457.
- Hegeland, H. & Mattson, I. (1997) "The Swedish Riksdag and the EU: Influence and Openness", i Wiberg, M. (red.) *Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union*, Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag.
- Hegeland, H. (1999) *Riksdagen, Europeiska unionen och demokratin. En studie av riksdagens arbete med EU-frågor*, Lund: Statsvetenskapliga institutionen.
- Heidar, K. & Svåsand, L. (red.) (1997) *Partier uten grenser?*, Oslo: Tano Aschehoug.
- Holmberg, E. & Sjernquist, N. (1980) *Grundlagarna med tillhörande författningar*, Stockholm: P A Norstedt & Söners Förlag.
- Holmberg, S. (1996) "Lagom makt till EU", i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, årg. 99, nr. 3, s. 257-268.
- Holmberg, S., Esaiasson, P., Brothén, M. & S. Kumlin (1998) *Riksdagenskät 1996. Dokumentation*, Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen.
- Jensen, J. A. (1996) "Prior Parliamentary Consent to Danish EU Policies", i Smith, E. (red.) *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*, London: Kluwer Law International.
- Jerneck, M. (1990) "Internationalisering och svensk partidiplomati", i Hansson, G. & Stenelo, L-G. (red.) (1990) *Makt och internationalisering*, Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Jerneck, M. (1996) "Democracy and Interdependence", i Stenelo, L-G. & Jerneck, M. (red.) *The Bargaining Democracy*, Lund: Lund University Press.
- Jerneck, M. (1997) "De svenska partiernas utlandsförbindelser—från internationalisering till europeisering", i Heidar, K. & Svåsand, L. (red.) (1997) *Partier uten grenser?*, Oslo: Tano Aschehoug.
- Johansson, K. M. (1997) *Transnational Party Alliances. Analysing the Hard-Won Alliance Between Conservatives and Christian Democrats in the European Parliament*, Lund: Lund Univ. Press och Bromley: Chartwell-Bratt.
- Jääskinen, N. & Kivisaari, T. (1997) "Parliamentary Scrutiny of European Union Affairs in Finland", i Wiberg, M. (red.) *Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union*,

- Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag.
- Kaiser, K. (1971) "Transnational Relations as a Threat of the Democratic Process", i *International Organization*, 4:790-817.
- Katz, R. S. & Wessels, B. (1999) *The European Parliament, the National Parliaments, and European Integration*, Oxford: Oxford University Press.
- Katz, R. S. (1999) "Role Orientations in Parliaments", i Katz, R. S. & Wessels, B. *The European Parliament, the National Parliaments, and European Integration*, s. 61-85, Oxford: Oxford University Press.
- Konstitutionsutskottets betänkande 1994/95:KU22, *Samverkan mellan riksdag och regering med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska unionen*.
- Konstitutionsutskottets betänkande 1996/97:KU2, *EU-frågornas behandling i riksdagen*.
- Lodge, J. (1996) "The European Parliament", i Andersen, S. S. & Eliassen, K. A. (red.) *The European Parliament. How Democratic is It?*, s. 187-214, London: Sage.
- Norton, P. (1996a) "National Parliaments in Western Europe", i Smith, E. (ed.) (1996) *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*, London: Kluwer Law International.
- Norton, P. (ed.) (1996b) *National parliaments and the European Union*, London: Cass.
- Petersson, O., Hermansson, J., Micheletti, M. & A. Westholm (1997) *Demokrati över gränser. Demokratirådets rapport 1997*, Stockholm: SNS Förlag.
- Petersson, O., von Beyme, K., Karvonen, L., Nedelmann, B. & E. Smith (1999) *Demokrati på svenska vis. Demokratirådets rapport 1999*, Stockholm: SNS Förlag.
- Proposition 1997/98:58, *Amsterdamfördraget*, Stockholm: Utrikesdepartementet.
- Riksdagens förvaltningskontor (1991-12-19) *Redovisning av anslaget för utskottens utrikes resor, A2*, Stockholm: Ekonomienheten, Sveriges riksdag.
- Riksdagens förvaltningskontor (1994-10-27) *Sammanställning över resmål och kostnader för utskottens utrikes resor under valperioden 1988-1991*, Stockholm: Ekonomienheten, Sveriges riksdag.
- Riksdagens förvaltningskontor (1998-06-30) *Utskottens utlandsresor under valperioden 1994-1998*, Stockholm: Ekonomienheten, Sveriges riksdag.
- Riksdagens förvaltningskontors cirkulär 1994/95:2
- Riksdagens kammarkansli, dnr. KK2-2033-96/97, "Fortsatt dialog med riksdagen om samarbetsformer m.m.", brev från Maj-Lis Löw, Staffan Burenstam Linder, Hadar Cars, Per Gahrton, Karl Erik Olsson till riksdagens talman Birgitta Dahl, samt talmanens svarsbrev, 1997-10-27.
- Riksdagstrycket (Sverige)
- Rådets (Ministerrådet) beslut 76/787, 20 september 1976.
- Sannerstedt, A. & Jerneck, M. (red.) (1994) *Den moderna demokratis problem*, Lund: Studentlitteratur.
- Schmitt, H. & Thomassen, J. (1999) *Political Representation and Legitimacy in the European Union*, Oxford: Oxford University Press.
- Sidenius, N. C., Einersen, B. & Sørensen, J. A. (1997) "The European Affairs Committee and Danish European Union Politics", i Wiberg, M. (red.) *Trying to Make Democracy Work. The Nordic Parliaments and the European Union*, Stockholm: Riksbankens Jubileumsfond och Gidlunds Förlag.
- Sjöberg, L. (1997) *Valet till EU-parlamentet 1995. En socialpsykologisk studie*, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar.
- Smith, E. (ed.) (1996) *National Parliaments as Cornerstones of European Integration*, London: Kluwer Law International.
- Svenska Dagbladet, "EU-valda vill bli röst i riksdagen", 1997-08-22.
- Svenska Dagbladet, "Förslag låta EU-valda verka inrikes", 1997-04-09.
- Svenska Dagbladet, "Positivt till ökat samarbete mellan EU och riksdag", 1997-04-10.
- Svenska Dagbladet, "Riksdagen måste ta för sig mer", 1998-03-12.
- Svenska Dagbladet, "Öppna riksdagens portar för EU-delegaterna", 1997-04-09.
- Talmanskonferensens protokoll 1998-12-02, *Riksdagskommittén – direktiv. Översyn av vissa riksdagsfrågor – Riksdagskommittén*, Stockholm: Sveriges riksdag.
- Vesterdorf, P. L. (1996) *Demokrati utan gränser. Om demokratin och den Europeiska unionen*, Stockholm: Rabén Prisma.
- von Sydow, B. (1993) *Att vara med på riktigt. En politisk essä*, Stockholm: Tiden.

Intervjuer

- Anders Hall (m) 980114
 Anders Nordström (s) 970826
 Jesper Haglund (kd) 000110
 Katarina Backe (fp) 970825
 Paulo Silva (mp) 970825
 Tommy Jansson (v) 800114
 Åsa-Britt Karlsson (c) 980116